

NR 5 • ÅRGÅNG 79 • NOVEMBER 2011 • HESHVAN 5772 • PRIS 75 KR

JUDISK

KRÖNIKA

Judisk återuppståndelse i Polen

För 20 år sedan

”Trots den nuvarande oron, eller kanske på grund av den, kan Europas framtid bara formas genom att man går utöver nationalismen, mot ett nytt europeiskt samfund, sammansatt av många minoriteter. Denna process har redan börjat i och med ansträngningarna att förena Europa till en enda ekonomisk marknad, samt tendenserna att devalvera den nationella suveräniteten. Ultranationalism och antisemitism kommer givetvis att vålla en del oro, men moskéerna kommer att stå kvar och bli fler i Frankrike och ryssarna kommer att mista kontrollen över Sovjetvädret.”

Judisk Krönika, september 1991

”Antimoderna glasögon”

I EN PREDIKAN för de unga eleverna i Vischnitz-chassidernas *jeschiva* (religionsskola), som anses vara en av de största inom ultraortodoxin, diskuterade nyligen rabbin Israel Hager de inneboende farorna i modernisering, och han uppmanade eleverna att inte använda designade glasögon och kontaktlinser

utan i stället övergå till omoderna plastglasögon. Den skarpsynte (och kanske något trångsynte) rabbinen förklarade att den som vill ägna sig åt torastudier och lyda judendomens bud inte skall låta sig påverkas av nymodigheter. Det gäller både glasögon och alla andra aspekter av den moderna omgivningen.

Kvinna utbytt mot tomt

DEN ISRAELISKA BANKEN Hapoalim har tagit bort skådespelerskan Alma Zack från sina affischer (bilden t.h.) i den ultraortodoxa staden Bnei Brak och andra ortodoxa områden och ersatt henne med en bild av en tomt (bilden ovan). Tidigare har andra kända kvinnor – bland dem oppositionsledaren Tzipi Livni – tagits bort från affischer i ultraortodoxa

områden. Sedan en tid tillbaka undviker också ultraortodoxa tidningar att kalla ledande kvinnliga politiker vid deras förnamn. En del tidningar publicerar bilder av kvinnor under förutsättning att de är yngre än tre (!) år gamla. Före senaste pesach gav tidningen Yated Ne’eman ut en specialbilaga för kvinnor – där det inte fanns en enda bild av en kvinna.

Kvinnoröster tillåtna i radion

ORGANISATIONEN Media Watch har i ett brev till Israels riksåklagare skrivit att det är outhärdlig i den moderna tidsåldern ”att kvinnor är uteslutna och diskriminerade inom delar av massmedier”.

Media Watch har fått stöd från oväntat håll: rabbin Ovadia Yosef, som är det ultraortodoxa shaspartiets andliga ledare, har i ett uttalande förklarat att det inte finns någon grund i den judiska lagen *halacha* för att utestänga kvinnliga programledare eller inte ta emot radiolyssnarsamtal från kvinnor.

”Låt kvinnorna prata på”, säger rabbin Yosef. ”Vad är det för problem med det?”

JUDISK

KRÖNIKA

Chefredaktören

” Hur ser du på framtiden för Polens judar?” frågade en amerikansk reporter när hon i början av 1980-talet intervjuade den polsk-judiske journalisten Konstanty Gebert. Han var på den tiden en känd människorättsaktivist och oppositionell mot den kommunistiska regimen. ”Jag tror att vi är de sista. Helt säkert”, svarade Gebert.

Det var ett drygt decennium efter den regeringsstyrda antisemitiska kampanjen åren 1968-69, som resulterade i att 20 000 polska judar lämnade landet. De var, sades det då, ”de sista”.

Ett kvartssekel senare är Konstanty Gebert kvar i Warszawa. Han har etablerat sig som en av Polens mest kända skribenter, och grundare av den polska motsvarigheten till Judisk Krönika, kulturtidskriften Midrasz. Han berättar att judiskt liv idag blomstrar i storstäderna Warszawa och Kraków – kulturfestivaler, judiska skolor, judisk bokutgivning och religiösa aktiviteter. På landsbygden, där det inte längre finns några judar, men väl många spår av judiskt liv – och död – tas gamla begravningsplatser och tidigare synagogor, som i decennier efter kriget tillåtits förfalla, om hand av icke-judiska polska ungdomar.

”Pånyttfödelsen av den polska judenheten borde inte ses som en överraskning – ett demokratiskt, liberalt samhälle låter sina medlemmar själva välja vilken identitet de vill ha och det värnar om minoriteternas rättigheter. Men ändå är denna pånyttfödelse något av ett underverk.” Det skriver Gebert i temablocket ”Judisk återuppståndelse i Polen” (sid. 27).

Det finns en röd tråd som följer det judiska folkets historia, något som är tydligt i den polska judenhetens ”återuppståndelse” idag: en obruten livsvilja. Den judiska historien handlar om ett folk som inte passivt låtit sig styras av historiens vindar och omgivningens ill- eller välvilja, utan alltid strävat efter att självt forma sin framtid. Det är en kontinuitet som bygger på ett aldrig upphörande sökande efter judiskt innehåll i ens eget liv. Det handlar om en identitet som ger den moderna judiska människan en känsla av att den tradition hon ärvt kan berika hennes eget liv – och att den är värd att föra vidare.

6 ”Ingenstans tidigare i min familjehistoria har en far och hans barn fått växa upp i samma land” – *Anneli Rådestad intervjuar Stefan Böhm.*

11 Bokrecensioner – *av Ingrid Lomfors, Linda Olsson, Ricki Neuman och Tuva Winblad*

16 Teaterrecension – *Kerstin Perski recenserar ”Jobs lidanden” på Judiska Teatern i Stockholm.*

19 Turkiskt storhetsvansinne – *en gästkrönika av Dilsa Demirbag-Sten*

20 ”Google följer den judiska traditionen att söka kunskap” – *Michel Solojev skriver om Sergey Brins och Larry Pages uppfinning.*

22 Israels ”vänner” och andra fiender – *Anna Veeder om en högljudd, kristen, ”proisraelisk” hejklack.*

24 Borgerlig vigsel med judiska inslag – *ett reportage av Samuel Lagercrantz*

28 Judisk återuppståndelse i Polen – *Konstanty Gebert berättar om en judisk minoritet som söker sin identitet.*

39 Minnet ett uttryck för identitet – *Piotr Paziński berättar om judiska festivaler, i ett land som upptäcker sin judiska historia.*

**Chefredaktör
och ansvarig utgivare**

Jackie Jakubowski
judisk.kronika@swipnet.se
tel: 08-660 70 62

Redaktionsråd

Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin
och Peter Wolodarski

Annonsavdelning

Thomas Wolff
tel: 031 285 095
mobil: 0708580451
thomas.jk@telia.com

**Ekonomi, administration och
prenumeration**

Dina Markovich
tel: 08-660 38 72 onsd. fred.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studerande 250 kr,
till utlandet 495 kr
plusgiro 54 120-1
lösnummerpris 75 kr

Adress:

Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkronika.se>

Utges av

Stiftelsen Judisk Krönika

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer 21 december
Manusstopp 14 november
Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Omslagsbilden

Annie Winblad Jakubowski

Citera oss gärna, men ange källan.

För obeställt material ansvaras ej.

Förbehåll mot elektronisk

publicering måste meddelas av
artikelförfattaren.

Imitten av maj publicerade Svenska Dagbladet ett öppet brev under rubriken "Vi måste bekämpa hatet ihop", undertecknat av ett antal judiska och muslimska företrädare samt integrationsminister Erik Ullenhag. Syftet var att "markera mot antisemitismen och islamofobin i det svenska samhället".

Jag delar företrädarnas och integrationsministerns oro för utvecklingen i vårt land, och jag anser också att dialog, samarbete och öppenhet är det bästa sättet att bekämpa fördomar. Men jag valde att inte underteckna detta lovvärda initiativ. Min tveksamhet har att göra med min erfarenhet av tidigare försök att genom samtal och gemensamma initiativ komma åt problemet. Det har oftast slutat i välformulerade deklARATIONER, knappast några konkreta åtgärder.

Min tveksamhet förstärks av politiker-
nas ovilja att tala klarspråk om problemets
karaktär – denna ovilja är tydlig också i det
gemensamma brevet i SvD. Av dess innehåll
kan man nämligen få intrycket att judar och
muslimer drabbas av samma slags extremism
i vårt samhälle – svensknationella främlings-
fiendliga krafter som trakasserar dem, utsätter
dem för diskriminerande behandling, inte så
sällan hotar med våld, och ifrågasätter deras
rätt att utöva sin religion och bejaka sin kultur.

Visst finns det individer och opinioner som
ogillar båda minoritetsgrupperna och motvil-
jan har i vissa fall snarlika utgångspunkter.
Så i viss utsträckning utsätts muslimer och
judar för samma slags extremism. Men det
finns viktiga skillnader mellan den judiska
minoritetens och den muslimska grupps
erfarenhet av främlingsfiendskap och hot:

Muslimerna är det främsta offret för Sverige-
demokraternas och vissa andra högerextrema
gruppers hatpropaganda, medan den judiska
gruppen hotas inte enbart och inte främst av
svenska nynazister och högerextremister, utan
av personer och grupper med rötter i Mellan-
östern. Det var inte skinnskallar, nynazister
och Sverigedemokrater som verbalt och fysiskt
angrep judar i Malmö i samband med Davis
Cup-matchen för två år sedan. Det var arabisk-
talande unga män från malmöförorter.

"Antisemitismen och islamofobin har ge-
mensamma karaktärsdrag genom att detta
hat hämtar sin näring ur konspirationsteorier

om judiskt respektive muslimskt världsherra-
välde", skriver undertecknarna av brevet i SvD.
Men det är ett faktum att den antisemitiska
hatpropagandan och konspirationsteorierna
om "judiskt världsherravälde" numera sprids
inte bara på nynazistiska och högerextremistis-
ka sajter utan minst lika mycket på islamistiska
internetsidor, i svenska moskéer och av "mus-
limska lärde" som bjuds in på statsfinansierade
islamseminarier.

Å andra sidan finns det även enstaka svenska
judar som hyser fördomar mot muslimer, men
det sprids ingen antimuslimsk hatpropaganda
och myter om "islamisk världskonspiration" i
våra synagogor, i judiska publikationer eller på
judiska ungdomsläger i Sverige.

Denna asymmetri kan förklara varför den
gemensamma kampen mot antisemitismen
och islamofobin i samhället aldrig kommit
längre än till deklARATIONER (formulerade av
svenska politiker) och pliktskyldiga möten
mellan företrädarna för de båda grupperna
(oftast på initiativ av statliga myndigheter).

INyhetsbrevet (juni 2011) från Svens-
ka Kommittén mot Antisemitism skri-
ver dess ordförande Willy Silberstein
under rubriken "Antirasism utan tro-
värdighet" om arrangemang inom det
muslimska samfundet i Sverige som utgett
sig för att ha som mål att sprida kunskap om
islam, "i toleransens namn". I stället har dessa
tillställningar vid ett flertal tillfällen använts
som arena för inbjudna föredragshållare som
gjort sig kända för grova antijudiska påhopp:
den kanske mest kände islamistiske predikan-
ten Yousef al-Qaradawi, som försvarar Ha-
mas självmordsterrorism och anser att Hitler
var "Allahs gudomliga straff mot judarna";
Azzam al-Tamimi, som även han förordar
självordsattacker mot civila; Abdullah Ha-
kim Quick, som har kallat både judar och
homosexuella för "smuts".

I mars i år rapporterade Dagens Nyheter
att Islamiska förbundet julen 2010 arrang-
erade Skandinavien största islamiska tre-
dagarskonferens med 1 800 deltagare på Åsö
gymnasium i Stockholm. Överst på listan av
utländska föreläsare fanns Salah Sultan. Den-
ne "kände lärde från Egypten", som han pre-
senterades i programmet, kan ses och höras

Förutsättningen för en dialog mellan judar och muslimer måste vara att deras företrädare är trovärdiga i sin inställning till att bekämpa rasism, också inom den egna gruppen.

på YouTube, där han undervisar om ”judiska ritualmord” och ”judiska världskonspirationer”. Han åberopar också profetens ord om att judarna på yttersta dagen skall dödas av muslimerna.

En annan av talarna var Ragheb al-Serjany, som specialiserat sig på ämnet ”judarnas makt i världen”.

När Svenska Kommittén mot Antisemitism i ett brev till Islamiska förbundet påpekade att den typen av budskap står i strid mot förbundets uttalade målsättning att ”bekämpa rasism och bidra till dialog med andra religioner”, svarade dess ordförande Omar Mustafa med att angripa den DN-journalist som uppmärksammat arrangemanget. Att skriva om det var, enligt Mustafa, ett utslag av islamofobi.

Ett annat exempel är en konferens i våras, arrangerad av föreningen Troende unga framtida förebilder (TUFF) i Göteborg, där man bjudit in Bilal Philips. Denne radikale predikant försvarar självmordsbombare, uttrycker antisemitiska ståndpunkter och förespråkar dödsstraff för homosexualitet. TUFF:s verksamhet har nu granskats av Ungdomsstyrelsen, som beslutat att kräva återbetalning av de bidrag som betalats ut för konferensen, då ”vissa aktiviteter som föreningen bedrivit inte uppfyller syftet med bidraget”.

”Så länge Islamiska förbundet (det gäller också andra muslimska organisationer, min anmärkning/JJ) väljer att se mellan fingrarna när det gäller andra former av rasism än islamofobi saknar förbundets antirasism trovärdighet. Inte heller främjas trovärdigheten av att begreppet islamofobi missbrukas för att avleda eller tysta en fullt legitim kritik mot att Islamiska förbundet bjudit in talare som sprider hat mot judar”, skriver kommitténs ordförande Willy Silberstein.

Det finns idag uppskattningsvis 300 000 muslimer i Sverige, merparten är icke-trosutövande och första generationens invandrare. Det finns cirka 20 000 judar i Sverige, en sedan länge etablerad minoritetsgrupp. Den judiska erfarenheten av en framgångsrik integration skulle kunna vara till hjälp för muslimska invandrare som vill finna sin plats i det svenska samhället.

Det är av stor vikt att en judisk-muslimsk dialog kommer till stånd. Förutsättningen måste vara att de båda gruppernas företrädare är trovärdiga i sin inställning till att bekämpa rasism och extremism – också inom den egna gruppen. Integrationsminister Erik Ullenhags och de andra undertecknarnas initiativ är en bra början, men den måste följas

av konkreta åtgärder. Till exempel att statliga bidrag bara ges till samfund och organisationer som lever upp till strikta krav på att verksamheten skall bygga på demokratisk grund och visa respekt för andra minoriteter.

Rasismen i det svenska samhället – den må vara riktad mot judar eller muslimer – inte är ett judiskt och muslimskt problem. Antisemitism och islamofobi är primärt ett samhällsproblem. Spänningar mellan svenska judar och svenska muslimer, skall inte (bort)förklaras som en effekt av den palestinsk-israeliska konflikten. Svenska judar och muslimer är inte parter i någon konflikt, varken i Sverige eller i Mellanöstern.

”Judar och muslimer lever sida vid sida i varje europeiskt land och dessa två grupper är en viktig del av Europas religiösa, kulturella och sociala karaktär.” Detta skriver 33 företrädare för judiska och muslimska samfund i en gemensam deklaration som den 9 maj överlämnades av den bosniska stormuftin Mustafa Cerić och Bryssels överrabbin Albert Guigui till EU-kommissionens ordförande José Manuel Barroso och Europaparlamentets talman Jerzy Buzek.

”Intolerans gentemot varje jude eller varje muslim är ett angrepp på alla muslimer och alla judar”, läser man vidare i deklarationen. Detta borde vara mottot för Islamiska förbundets nästa konferens. Jag kommer gärna och talar om islamofobi, och jag föreslår att förbundets ordförande Omar Mustafa håller ett föredrag om antisemitismen. Integrationsminister Erik Ullenhag ställer säkert upp som moderator.

Judisk Krönika välkomnar kommentarer och debattinlägg kring frågor som tas upp på ledarplats eller i andra delar av tidningen.

Skriv till: Judisk Krönika, Box 5053, 102 42 Stockholm, eller maila till: judisk.kronika@swipnet.se

Manusstopp för nästa nummer 14 nov.

STEFAN BÖHM

”Ingenstans tidigare i min familjehistoria har en far och hans barn fått växa upp i samma land.”

I ett ljust vardagsrum i Vasastan bjuder skådespelaren, regissören och före detta chefen för Uppsala Stadsteater, numera ordföranden i Stockholms Judiska Församlings kulturkommitté, på kaffe, visioner och familjeberättelser. På bordet ligger detaljerade kartor över galiziska byar och städer, en gång bebodda av Stefan Böhms judiska släktingar. På väggen ett porträtt av hans farfar Vilmos Böhm, en socialistisk visionär och medlem i den ungerska revolutionsregeringen under första världskriget. Han var en riktig Hjalmar Branting-figur, berättar Stefan Böhm. På fotografierna i bokhyllan barnen, tredje generationen Böhm i Sverige. **Anneli Rådestad** intervjuar.

– Det känns märkvärdigt, säger Stefan Böhm. Före oss har varje ny generation vuxit upp i en ny stad med ett nytt språk.

Stefans egen far, Paul Böhm, växte upp i Wien dit Vilmos Böhm hade blivit utsänd som Ungerns ambassadör. I hemmet talade man ungerska men kulturellt var Paul österrikare, tillika starkt präglad av sin fars socialistiska vision.

Som medlem i den socialistiska ungdomsrörelsen i Österrike träffade Paul Böhm Stefans mor, Klara Weingeist, som gjorde uppror mot sin traditionella polsk-judiska familj med rötter i dagens Ukraina. Tillsammans engagerade de sig mot den växande nationalsocialismen i Europa. 1937 tvingades Paul Böhm fly Wien för Bratislava, bara några månader innan nazisterna marscherade in i Österrike.

På var sitt håll och med stor hjälp av de svenska socialdemokraterna lyckades Klara och Paul i sista stund ta sig till Sverige. 1942 föddes Stefan som statslös i Solna. Och tre år senare föddes brodern Tomas, nu psykoanalytiker och författare.

– Mina föräldrar kände en enorm tacksamhet mot det socialdemokratiska Sverige som hade räddat dem. Men det var egentligen aldrig meningen att vi skulle stanna här. Vi skulle sammanträffa med de släktingar som spritts för vinden i USA, Australien och Venezuela. Eller så skulle vi flytta tillbaka till Wien. Fortfarande långt efter att kriget var slut kände mina föräldrar en

